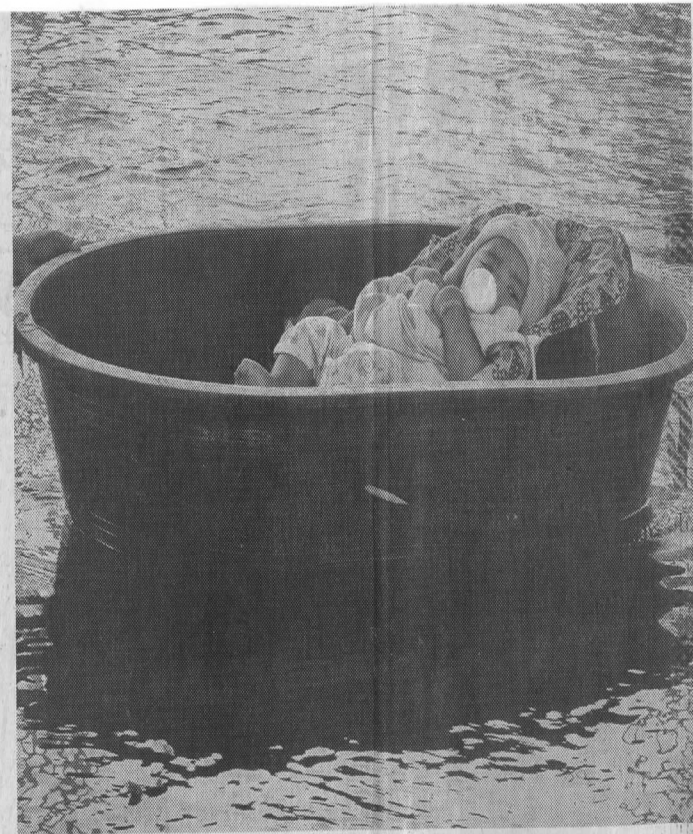

‘แผนที่เสี่ยงภัย-แผนที่คน’ ชาวบ้านทำ ชาวบ้านใช้ อย่างอรุรัฐ

ออกแบบเส้นทางเคลื่อนย้ายผู้ประสบภัย อีกขั้นตอนในแผนที่เสี่ยงภัย

สร้างแผนที่เสี่ยงภัยโอกาสรอดชีวิตสูงขึ้น

แผนที่เสี่ยงภัย-แผนที่คน ชาวบ้านทำ ชาวบ้านใช้ อย่างอรุรัฐ. ไทยรัฐ. 13 พฤษภาคม 2555, หน้า 4.

กรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยประกาศพื้นที่ภัยแล้งเพิ่ม 51 จังหวัดทั่วประเทศ เมื่อวันจันทร์ที่ผ่านมา จากนั้นไม่กี่วัน กรมอุตุนิยมวิทยาออกประกาศเตือนภัยฝนตกหนัก น้ำท่วมฉับพลัน และน้ำป่าไหลหลากอีก และที่ตื่นตระหนกกันมากๆ คือ แผ่นดินไหวเกาะสุมาตรา เตือนสึนามิชายฝั่งอันดามันไทย และแผ่นดินไหวจุดศูนย์กลางที่ อ.ถลาง จ.ภูเก็ต มีอาฟเตอร์ช็อกเขย่าตามมา จนต้องประกาศพื้นที่เป็นเขตภัยพิบัติ

ยังไม่รวมเรื่องน้ำท่วมที่ไม่รู้ว่าปีนี้จะมีเกิดมหาอุทกภัยใหญ่ซ้ำรอยปี 2554 หรือไม่ เพราะจนถึงวันนี้แผนป้องกันและรับมือกับน้ำท่วมของรัฐบาลยังล่าช้า ไม่คืบหน้า เห็นแต่โครงการก่อสร้างกำแพงป้องกันน้ำท่วมในนิคมอุตสาหกรรมบางแห่ง หรือโครงการปรับปรุงยกถนนให้สูงขึ้นๆ เท่านั้น

ไม่รวมโครงการเชื่อมแม่วงก์ จ.นครสวรรค์ ที่รัฐบาลเร่งผลักดัน และยืนยันขั้นเชิงว่า ป้องกันน้ำท่วมลุ่มน้ำสะแกกรังและภาคกลางได้ แม้จะต้องสูญเสียป่าอนุรักษ์ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์กว่าหมื่นไร่เพื่อแลกเชื่อมแห่งนี้ ซึ่งมูลนิธิสืบนาเคเสถียรออกโรงค้านพร้อมให้ข้อมูลชัดๆ เชื่อมแก่น้ำท่วมได้ 1 เปอร์เซนต์เท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ช่วงวันที่ 5 เดือน 5 ปี 55 ที่ผ่านมา ภาคประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากภัยพิบัติได้ออกมาส่งสัญญาณให้รัฐบาลปฎิบัติว่า พวกเขาใส่ใจรับมือภัยพิบัติ และไม่ได้รอโครงการหรือแผนป้องกันระดับชาติจากรัฐ ด้วยมีสัญญาณเตือนแนวโน้มน้ำท่วมภัยพิบัติเกิดขึ้น โดยใช้ชื่องาน “วันรวมพลังรับมือภัยพิบัติ” (National Disaster Preparedness Day 2012)

เวทไทยฟlood (www.thaiflood.com) โซเชียลมีเดียที่มีบทบาทสื่อสารข้อมูลภัยน้ำท่วมปี 54 และช่วยเหลือผู้ประสบภัย เป็นแกนหลักของโครงการรวมพลังรับมือภัยพิบัติภายใต้การสนับสนุนของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ได้ดึงชุมชนเครือข่ายจากพื้นที่ประสบภัยพิบัติทั่วประเทศร่วมกัน **“สร้างแผนที่ความเสี่ยงและแผนที่มนุษย์”** ที่เน้นรับมือภัยพิบัติในพื้นที่ เช่น น้ำท่วม แผ่นดินไหว พายุ ฯลฯ

ปรเมศวร์ มินศิริ นักพัฒนาเครือข่ายออนไลน์จากไทยฟlood ในฐานะผู้จัดการโครงการรวมพลังรับมือภัยพิบัติ กล่าวว่า แม้ผ่านช่วงวิกฤติน้ำท่วมไปแล้ว แต่ทางไทยฟloodยังใช้ช่องทางออนไลน์นี้สื่อสารความเคลื่อนไหวและแผนป้องกันน้ำท่วมของรัฐบาล และชุมชนต่างๆ จนเกิดภาคีเครือข่าย มีการประสานข้อมูลที่ถูกต้องร่วมกัน การโพสต์บนเว็บไซต์ ทวิตเตอร์ เฟซบุ๊ก ช่วยเตือนให้คนเฝ้าระวังและเตรียมรับมือเมื่อเกิดภัยพิบัติ

ปัจจุบันกำลังรวบรวมข้อมูลแผนที่เสี่ยงภัยพิบัติน้ำท่วมเพื่อจัดทำเป็นฐานข้อมูลสาธารณะเผยแพร่ให้ประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปใช้งานต่อ โดยงานวันรวมพลังรับมือภัยพิบัตินี้ ชุมชนสำรวจความพร้อมรับมือภัยพิบัติ และร่วมกันสร้างแผนที่เสี่ยงภัยให้สมบูรณ์ คาดว่าจะแล้วเสร็จปลายเดือนพฤษภาคมนี้ ที่สำคัญยังเป็นการเชื่อมโยงเครือข่ายต้นน้ำถึงปลายน้ำอย่างเป็นรูปธรรม มีแกนนำแต่ละพื้นที่ตั้งแต่ จ.แพร่ น่าน อุตรดิตถ์ นครราชสีมา ไล่ลงมาถึงพื้นที่อ่าวตัว ก. จนถึงใต้ จ.นครศรีธรรมราช

“รัฐเชื่อจะเอาอยู่ แต่เราไม่เชื่อ การเตรียมรับมือภัยพิบัติเน้นเตรียมพร้อม ชุมชนต้องเป็นฐาน ขณะที่รัฐบาลต้องปรับนโยบายหนุนดีกว่าคิดจากข้างบน อาจไม่ตอบโจทย์ชุมชน ผมเคยไปขานพรานซิสโก บนรถไฟติดป้ายเตือนให้ประชาชนเตรียมไฟฉายส่องสว่าง ยา น้ำ เอาไว้ให้เพียงพอสำหรับ 72 ชั่วโมง เพราะภาครัฐอาจเข้าไปไม่ถึงช่วงแรกที่เกิดภัยพิบัติดวงกว้าง นี่คือการบอกความจริงกับประชาชน ก็อยากชวนรัฐบาลไทยบอกให้รู้ถึงความเสี่ยง ชุมชนต้องเตรียมตัว ไม่จำเป็นต้องรอคอยความช่วยเหลือจากรัฐ” ปรเมศวร์ย้ำ

เรื่องแผนที่ความเสี่ยงได้ถูกหยิบยกมาแนะนำเครือข่ายชุมชน ซึ่งจริงๆ แล้วแต่ละพื้นที่สามารถสร้างแผนที่เฝ้าระวังภัยพิบัติได้ด้วยตัวเอง เพื่อสร้างความตระหนักว่ามีความเสี่ยงอยู่ในพื้นที่ใดบ้าง และทำแผนที่สถานการณ์หากเกิดภัย เช่น แผ่นดินไหว สึนามิ ความเสียหายขนาดใหญ่จากพายุและน้ำท่วม มีระบบเตือนภัยภาคประชาชน รวมถึงการจัดทำแผนที่มนุษย์ หรือแผนที่คนไทย โดยปรเมศวร์แนะนำให้แต่ละชุมชนเข้าสำรวจพื้นที่เพื่อถอดบทเรียนองค์ความรู้ และสร้างเครือข่าย เกิดการทำงานร่วมกันกับอาสาสมัครนอกพื้นที่กับในพื้นที่ แผนที่มนุษย์รับมือภัยพิบัติยังต้องเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงลึกรองรับภัยพิบัติ เช่น ศูนย์ดูแลผู้อพยพ วัด โรงเรียน เส้นทางกาอพยพ ทรัพยากรบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ รวมถึงเครือข่ายในพื้นที่ นักวิทย์สมัครเล่น วิทย์ชุมชน กู้ชีพ กู้ภัย ถ้าทำแผนที่คนไทยทุกพื้นที่ แล้วเอาข้อมูลที่ได้ไปเข้าข้อมูลระบบอิเล็กทรอนิกส์ที่ทุกคนเข้า

ถึงได้จะเกิดประโยชน์มาก เป็นฐานข้อมูลความรู้ในตัวคน

“ล่าสุด ธนาคารโลกออกมาระบุแผนที่เสี่ยงภัยมีความสำคัญยิ่งต่อการรับมือกับภัยพิบัติ รวมถึงการเตรียมการ และปรับตัว โดยสนับสนุนประเทศด้อยพัฒนา 15 ประเทศ สร้างแผนที่ดังกล่าว นำร่องระดับชุมชนที่เฮติ ซึ่งเคยเกิดแผ่นดินไหว 7.0 ริกเตอร์ คนไทยทุกคนก็ต้องตระหนักถึงการเตรียมตัวรับมือกับเหตุการณ์ที่ไม่อาจรู้ล่วงหน้า”

การจัดตั้งวอร์รูมภาคประชาชนเป็นส่วนหนึ่งของโครงการ ซึ่งจะจัดอบรมเวิร์กช็อปเกี่ยวกับการจัดการภัยพิบัติ เช่น การสังเกตและแจ้งเหตุผิดปกติในพื้นที่ การปฐมพยาบาลเบื้องต้น การจัดถุงยังชีพ เพื่อให้เครือข่ายด้านภัยพิบัติประชาชนมีความพร้อมมากขึ้น และมีโอกาสรอดชีวิตสูงขึ้นในอนาคต

อย่างไรก็ตาม ในมุมมองของปรเมศวร์ต่อทิศทางการป้องกันน้ำท่วมของรัฐบาล เขาพูดถึงแผนบริหารน้ำของ กยท. ที่เสนอภาครัฐเช่าพื้นที่ให้น้ำอยู่กว่า งบประมาณ 3.5 แสนล้านบาท เป็นงบปลูกป่า 10,000 ล้านบาท เห็นงานหลักมีโครงการเมกะโปรเจกต์ทำทางหลวงทางผันน้ำ 1.2 แสนล้านบาท แล้วยังจุดพลูโครงการสร้างเขื่อนแม่วงก์มูลค่า 1.3 หมื่นล้าน อ้างช่วยบรรเทาน้ำท่วม-น้ำแล้ง เพิ่มพื้นที่ชลประทาน ทำลายป่าแม่วงก์สมบูรณ์จนมีหลายฝ่ายคัดค้านให้ยุติโครงการ

“น้ำเป็นทุน ไม่ใช่ภัยพิบัติ แต่การปราศจากการจัดการน้ำที่ดี คือ ภัยพิบัติ ภาคประชาชนเสนอให้รัฐเปลี่ยนมุมมอง มองน้ำเป็นภาระต้องผลัดลงทะเลเร็วที่สุด ซึ่งนำไปสู่การปรับแผนจัดการน้ำปริมาณน้ำมหาศาลที่ระบาย ควรจัดการให้เกิดประโยชน์แก่น้ำแล้งช่วยภาคเกษตรกรรม” ปรเมศวร์เสนอแนะ

นอกจากนี้ เขายังบอกอีกว่า สถาบันการศึกษา โดยเฉพาะอุดมศึกษา ควรร่วมกับชุมชนในพื้นที่สร้างโมเดลหรือแผนปฏิบัติการรับมือภัยพิบัติ และช่วยขับเคลื่อนชุมชนใกล้เคียงได้จะเกิดพลังมหาศาล ซึ่งขอยกตัวอย่าง **“ลาดกระบังโมเดล”** ที่ทางสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง (มทจ.) ทำงานร่วมกับชุมชน 61 แห่ง รอบสถาบัน กำหนดแผนรับมือน้ำท่วมอย่างเป็นระบบเมื่อวิกฤติน้ำท่วมที่ผ่านมา

ดร.คมสัน มาลีสี รองคณบดีคณะวิศวกรรมศาสตร์ มทจ. กล่าวว่า อุทกภัยปลายปี 54 ผู้คนเดือดร้อนแสนสาหัส แต่นำพาเกิดเครือข่ายระดับพื้นที่ จังหวัด และภาค ขณะนี้คนส่วนใหญ่กังวลเกี่ยวกับการเตรียมตัวรับมือภัยพิบัติ เพราะทุกสิ่งที่เราคุ้นเคยได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว ภัยพิบัติในอนาคต ประชาชนเจ้าของประเทศต้องช่วยกันดูแลพื้นที่ชัยภูมิของตัวเอง พร้อมกับเชื่อมประสานกันในกลุ่มเฟียร์ระวังภัยพิบัติ

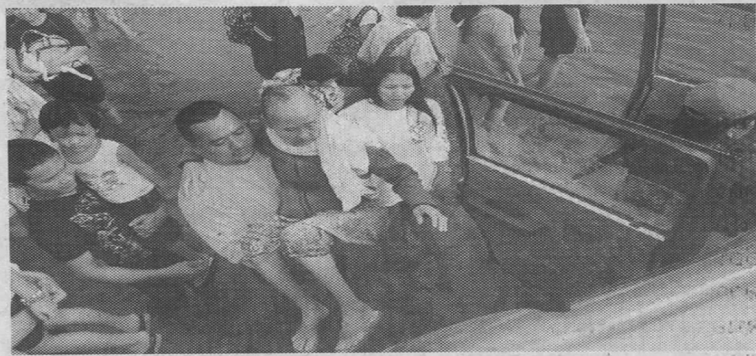
ปรเมศวร์ มินศิริ

“ปี 55 ภัยน้ำท่วมอาจไม่รุนแรงเหมือนปีที่แล้ว วัฏจักรภัยพิบัติปกติเกิดทุก 5 ปี แต่ตอนนี้ 2-3 ปีเกิดครั้ง เพราะมีการทำลายทรัพยากรป่าไม้ ส่งผลให้ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง มหาศาล โลกจึงพบมหันตภัยจากภัยพิบัติถี่ขึ้นหนักขึ้นกว่าเดิม”

นักวิชาการรายนี้มองอีกว่า การรับมือที่ระบบเตือนภัยต้องมีประสิทธิภาพ การเมืองไม่นิ่งทำให้ระบบขาดความต่อเนื่อง หากพึ่งรัฐบาลอย่างเดียวเสี่ยง ฉะนั้น ประชาชนต้องตระหนักถึงประสิทธิภาพแผนรับมือที่ได้เตรียมไว้ ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดให้แผนสำเร็จคือ ผู้คน

สำหรับ “ลาดกระบังโมเดล” อาจารย์คมสันระบุ วันนี้มีความคืบหน้าในการวางแผนป้องกันภัยพิบัติและเชื่อมโยงเครือข่ายกว้างขึ้น อย่างเห็นได้ชัด ไม่เพียงป้องกันน้ำท่วม แต่เป็นจุดเริ่มต้นการวางแผนจัดการภัยพิบัติในอนาคตของพื้นที่กรุงเทพฯ ผังตะวันออก

ยุทธศาสตร์ของลาดกระบังโมเดลมี 5 ขั้นตอนสำคัญ คือ สำรวจ ดักรับ เฟียร์ระวัง ดูแล และฟื้นฟู โมเดลนี้พื้นที่ประสบภัยอื่นสามารถถอดลอกหรือเพิ่มเติมได้เพื่อเหมาะกับสภาพพื้นที่ สิ่งสำคัญคือ ต้องรู้จักวิเคราะห์ตัวเอง หากพื้นที่เสี่ยงภัยน้ำท่วม ชุมชนต้องวัดระดับความสูงของน้ำ โดยอ้างอิงระดับน้ำทะเลเฉลี่ยปานกลาง เฟียร์

ออกแบบวิธีรับมือลดความโกลาหล

ระวังความเร็วการเคลื่อนตัวของน้ำ ตั้งแต่นครสวรรค์ไหลมาถึง กรุงเทพฯ ทำหมุดวัดระดับน้ำบริเวณลำคลองต่างๆ ชาวบ้านต้องมีความรู้เรื่องอ่านสเกลและรายงานระดับน้ำ รวมถึงย้อนดูสถิติระดับน้ำสูงสุด เหตุที่ต้องสำรวจทั้งทางน้ำและทางบก วิเคราะห์สภาพพื้นที่เพื่อประเมินเตรียมการรับมือและป้องกัน

“แผนตั้งรับ มทร.ประชุมร่วมกับ 61 ชุมชนรอบสถาบัน เราไม่ได้ป้องกันน้ำไหลเข้าพื้นที่ เพราะที่นี้เป็นทางน้ำผ่าน แต่กำหนดวิธีการน้ำไหลเข้ามาเท่าไร ผลักดันน้ำออกให้เร็วที่สุด สำหรับโครงการของรัฐที่ออกแบบกั้นน้ำ จะเป็นถนนหรือคันกั้นน้ำ ในระบบต้องมีทางให้น้ำไป ทางเบี่ยงน้ำ มิฉะนั้น มวลน้ำจะสะสมและยกตัวสูงขึ้น พื้นที่หลังคันตาย รับกรรม” นักวิชาการ มทร.กล่าว

ปลายเดือนพฤษภาคมนี้ผลลัพธ์จากโครงการฯ ไม่ว่าจะ เป็นแผนที่เสี่ยงภัยพิบัติ โดยเฉพาะภัยน้ำท่วม จะเสร็จพร้อมเผยแพร่ ไม่ ว่าภัยพิบัติธรรมชาติครั้งใหญ่จะเกิดขึ้นหรือไม่ แต่อย่างน้อยสิ่งที่ชุมชนเตรียมการ โมเดลรับมือ แผนหรือองค์ความรู้ต่างๆ ทำให้ลดความโกลาหลในสถานการณ์ภัยพิบัติ ลดคนเจ็บคนตาย และปรับตัวในภาวะภัยพิบัติได้ไม่มากนักน้อย.

กระบวนการออกแบบจัดทำร่างแผนที่ภัยพิบัติ

1. จากบทเรียนวิเคราะห์พื้นที่ ปักหมุดพื้นที่ เสี่ยงน้อยจนถึงมากที่สุด
2. ปักหมุดต้นทุนคน ทำแผนที่คนในแต่ละพื้นที่ กำหนดรายชื่อ เบอร์โทร ใคร ทำอะไร อย่างไร แกนกลางในการประสานติดต่อ
3. ปักหมุด หน่วยงานทุกภาคส่วนพื้นที่ หน่วยงานราชการ เอกชน ประชาสังคม โรงเรียน อนามัย ศาสนสถาน
4. ออกแบบวิธีการ ขั้นตอนการรับมือ โจทย์ร่วม คือ เตรียมตัวอะไรบ้าง อย่างไรบ้าง องค์ประกอบแต่ละระดับ จำเป็นต้องมีใคร รวมตัวจะเชื่อมกันยังไง การติดต่อสื่อสาร รับ-ส่งข้อมูลข่าวสารอะไร อย่างไร แשרแบ่งปันส่งต่อข้อมูลระหว่างกันยังไง
5. ออกแบบเส้นทางในการเคลื่อนย้ายผู้ประสบภัย ผู้บาดเจ็บ ใครเกี่ยวข้อง เครื่องมือ ช่องทาง เส้นทางหลัก เส้นทางรอง เส้นทางเฉพาะกิจกรรมฉุกเฉิน
6. ออกแบบโมเดลจัดการศูนย์หรือพื้นที่อพยพ รูปแบบการใช้ศูนย์ การระดมสิ่งของ การจัดสรร บริหารความเสี่ยงในศูนย์ การจัดการเงิน เครื่องอุปโภค ระบบขนส่ง
7. ออกแบบเครื่องมือสื่อสาร นวัตกรรมยิงชีพในสถานการณ์ภัยพิบัติ การใช้เทคโนโลยีในภาวะไร้อินเทอร์เน็ต ไร้สัญญาณโทรศัพท์
8. ออกแบบวิธีการยิงชีพในภาวะภัยพิบัติ เช่น น้ำท่วมซึ่งปรับตัวสร้างอาชีพนำองค์ความรู้ท้องถิ่นผันวิกฤติเป็นโอกาส เช่น ประมง เกษตรอินทรีย์
9. ออกแบบวิธีการรับมือ จัดการกับความขัดแย้ง ท่ามกลางสถานการณ์ขัดแย้งระหว่างพื้นที่ใกล้เคียง ใครจะเป็นคนกลางไกลเกลี่ยจุดสมดุลที่ความขัดแย้งจะรวมขอมได้
10. ออกแบบวิธีการฟื้นฟู เยียวยาหลังภัยพิบัติผ่านพันมองการฟื้นฟู 7 ระดับ ตั้งแต่การจัดการที่อยู่อาศัย การจัดการอาชีพ ที่ทำกิน การจัดการฟื้นฟูวิถีชีวิต สุขภาพกายใจ
11. ออกแบบกระบวนการสร้างการเรียนรู้ ทำยังไงให้ข้อมูลข่าวสาร ภูมิปัญญาต่างๆ เกี่ยวกับภัยพิบัติเข้าถึงคนกลุ่มต่างๆ ทำยังไงให้คนในแต่ละพื้นที่รู้วิธีเอาตัวรอด
12. สร้างการเรียนรู้ตั้งแต่การเรียนในโรงเรียน หลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรบังคับ การใช้เทคโนโลยีเครื่องมือสื่อสาร การเข้าถึงข้อมูล ทั้งในสถานะผู้ส่งสาร และผู้รับสาร นักข่าวเฉพาะกิจ ผู้สื่อข่าวจำเป็น อาสาสมัครภัยพิบัติ.